

*Катерина Романюк
студентка 5 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: ст. викладач Маркевич О.В.*

Ідеологічна спрямованість західно-руських літописів

Найдавнішими пам'ятками української історіографії являються літописи. Багатством змісту, широтою історичної думки й погляду, критицизмом у відношенні до джерел, а також високими художніми способами викладу, вони займають визначне місце серед історичних пам'яток української історіографії.

Серед дослідників, які вивчали ідеологічну спрямованість західно-руських літописів, слід відзначити Береза І., Руссова В. [1], Ковальський Н., Мицик Ю. [4], Крип'якевич І. [3], Чамярицькі В. [7] та інші. Вагоме місце займають праці Дорошенко Д. «Огляд української історіографії» [2], Марченко М. «Українська історіографія з давніх часів до середини ХІХ ст.» [5], Петрик А. «Ідеологія галицького боярства та її вплив на трансформацію Галицько-Волинської держави» [6].

Суб'єктивність літописання помітна уже в «Київському Літописі», доведеному до 1200 р. Поряд із висвітленням подій, літописець з особливою докладністю спиняється на подіях у Києві 1146 – 1154 рр. та вихваляє діяльність князя Ізяслава Мстиславовича. Закінчується цей літопис похвалою князю Рюрику з нагоди вмурування стіни у Видубецькому монастирі [2, с. 10-11].

Автор «Галицько-Волинського Літопису», що охоплює події 1201 – 1292 рр., ідеалізує діяльність князя Данила – він підкреслює його високі особисті якості й державні заслуги, різко осуджує його ворогів – непокірних галицьких бояр та татар [2, с. 11]. Аналізуючи такі оцінки автором літопису подій, можна з впевненістю стверджувати, що літописні джерела не мають абсолютно об'єктивного аналізу тогочасних подій, адже здебільшого написані із позицій провладного прошарку [6, с. 46].

Литовські літописи як літературний жанр розвивались спочатку у ХV ст. у тісному зв'язку із московським і новгородським літописанням і знаходилися під впливом літературних традицій староруського літописання. Але у ХVІ ст. вони відходять від загальноруських традицій і набувають яскравих особливостей, фактично ставши подібними до західних хронік [7, с. 7].

Західно-руські літописи ХІV – ХVІ ст. подають не тільки важливу і всебічну інформацію того часу, але також висловлюють певну ідеологію. Доволі сильно звучать у них антипольські і антимосковські мотиви, що зумовлено зовнішньополітичним та соціально-економічним становищем українських земель. Літописці намагалися довести, що литовські князі такі ж могутні, як і їх держава. Висвітлення літописцями історії Литовського

князівство, і, зокрема, українських земель, покликане довести, що Велике князівство Литовське сильна держава із своєю історією та може у всьому змагатись із Польщею. Ці літописи згодом лягли в основу розвитку української історіографії XVII-XVIII ст. і мали вплив на історичну літературу.

Супрасльський список, що складається з трьох основних частин, відображає ставлення автора до подій, що він описує. В «Короткому Київському літописі», що є складовою Супрасльського літопису літописець з особливою прихильністю ставиться до одного з найбільших тодішніх українських магнатів князя К. І. Острозького, який поєднував боротьбу за православну віру з вірнопідданством литовському великому князю і польському королю. Він порівнює князя Острозького з Олександром Македонським, великим царем індійським Пором, з Авієм, сином Ровоама та іншими героями церковної і світської історії [3, с. 246].

Автор Супрасльського літопису, виражаючи ідеологію литовського князя і його васалів, все ж хоче направити військову міць не на православну московську землю, а на монголо-татар, які на той час були страшною і дикою силою, здатною по-варварськи знищувати людей і їхні культурні здобутки. До літопису також додано досить прихильне оповідання про відвідування в 1543 р. Супрасльського монастиря польським королем Сігізмундом-Августом, що свідчить про освіченість літописця та його політичну зрілість.

У «Короткому Волинському літописі», що також є складовою частиною Супрасльського літопису, автор, опираючись на різні джерела, описує події від розселення східнослов'янських племен до початку XVI ст. Автор, очевидно, симпатизував Івану III, якого називав «великим самодержцем всія землі Руської, і в якійсь мірі засуджував великого князя литовського Вітовта і польського короля Казимира Ягайловича за те, що перший «полонив» Смоленськ, а другий стратив невинних князів Михайла Олельковича та Івана Юрійовича. Проте необхідно враховувати, що на політичні симпатії і антипатії літописця наклали відбиток московські джерела [4, с. 83].

У розповіді про події 1496 – 1497 рр. автор засуджує короля Ольбрахта за похід у Молдавію і Буковину, оскільки його війська здійснили «багато зла церквам і образам Божим, сором і писанню предати».

До Короткого Волинського літопису була приєднана не раніше 1515 р. похвала князю К. І. Острозькому, який був тоді великим литовським гетьманом. Автор похвали був, ймовірно, світською особою, що відстоювала пролитовські позиції. Він захоплюється перемогами, здобутими князем та порівнює його з Антигоном, полководцем Олександра Македонського, вірменським царем Тиграном II Великим і навіть з біблійними героями [4, с. 83].

Головне місце в Баркулабівському літописі приділено оповіданням про боротьбу проти католицизму і церковної унії, що точилась між Брестським собором 1596 р. та в часи запровадження Унії. Автор, напевне, сам був активним учасником боротьби православних низів з вищою церковною

ієрархією, що зрадила свій народ, прийнявши Унію. Він є виразним ідеологом православ'я і прихильником єднання всіх його сил. В літописі знайшли відображення складні форми народної боротьби включно до збройного повстання під проводом Наливайка. Автор описав також страту Наливайка, що був четвертований в Польщі [5, с. 32].

Літопис Биховця вміщує в собі «Похвалу Князю Вітовту» – художній твір, що органічно увійшов до складу літопису. Він був складений не раніше 1428 р. і не пізніше 1430 р. – тоді Вітовт помер. Автор похвали, використовуючи відомий «топос звеличення», ідеалізує свого героя за допомогою арсеналу засобів «плетення слів». Він не може дібрати слів, щоб гідно розповісти про діяння Вітовта, про його силу і хоробрість. Могутність князя порівнюється з невичерпною у своїй течії річкою, а мудрість його – з безкрайнім морем. Він постає у творі найсильнішим володарем Європи, що є очевидним перебільшенням. Головною ідеєю «Похвали Вітовту» є політична незалежність і могутність Великого князівства Литовського. У творі відчувається вплив прози Кирила Туровського [1, с. 49].

Отож, в більшості випадків західно-руське літописання відображає ідеологію правлячої верхівки, літописці в цілому частіше виступали з прогресивних для свого часу позицій, висміюючи іноземних завойовників, насамперед з магнатсько-шляхетської Речі Посполитої, і католицьку експансію, агресивну політику Османської імперії та Кримського ханства. Вони звеличували визвольну боротьбу українського народу, показували історію східнослов'янських народів. Ці літописці відобразили для нащадків багато фактів вітчизняної історії. Українські літописи мають значення не тільки як джерела, але і як пам'ятники суспільно-політичної, історичної думки і літератури. Вони зіграли також певну роль у розвитку культурних і політичних зв'язків між східнослов'янськими народами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Береза І., Руссова В. Історія української літератури. Давня література / І. Береза, В. Руссова. – Миколаїв: ЧДУ, 2011. – 168 с.
2. Дорошенко Д. Огляд української історіографії / Д. Дорошенко. – Прага: Український університет, 1923. – 223 с.
3. Крип'якевич І. Історія української культури / І. Крип'якевич. – Львів: Видавництво І. Тиктора, 1937. – 718 с.
4. Ковальський Н., Мыцьк Ю. Украинские летописи / Н. Ковальський, Ю. Мыцьк // Вопросы истории. – 1985. – № 10. – С. 81–94.
5. Марченко М. Українська історіографія (з давніх часів до середини ХІХ ст.) / М. Марченко. – К.: Видавництво Київського університету, 1959. – 258 с.
6. Петрик А. Ідеологія галицького боярства та її вплив на трансформацію Галицько-Волинської держави / А. Петрик // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – 2004. – Випуск ХVІІІ. – С. 46–58.

7. Чамярыцкі В. Беларускія летапісы як помнікі літаратуры. Узнікненне і літаратурная гісторыя першых зводаў / В. Чамярыцкі. – Мінск: Навука і тэхніка, 1969. – 192 с.